

prof. dr hab. dr h.c. Dariusz Szpoper

dariusz.szpoper@apsl.edu.pl

tel. 59 840 53 88

ORCID 0000-0002-8593-2821

<https://doi.org/10.34858/api.1.2022.3>

Akademia Pomorska w Słupsku

Notariat w Królestwie Polskim

Wprowadzanie

Rozwój stosunków kapitalistycznych na początku XIX wieku nie tylko wpłynął na przeobrażenie ustroju społecznego, ale również zmusił strony zawieranych kontraktów do poszukiwania form prawnych zabezpieczających ich interesy. W zaistniałych warunkach na znaczeniu zyskała instytucja notariatu, natomiast związek Księstwa Warszawskiego z napoleońską Francją przesądził o jej modelu. Celem niniejszego artykułu jest dokonanie analizy funkcjonowania wprowadzonych wówczas regulacji na ziemiach polskich po roku 1815, a także omówienie zmian, których dokonano w związku z zastąpieniem ich przez przepisy rosyjskie.

Francuski model notariatu

Królestwo Polskie powstało na mocy traktatów zawartych pomiędzy Imperium Rosyjskim a Austrią i Prusami w dniu 21 kwietnia (3 maja) 1815 roku podczas trwania Kongresu Wiedeńskiego, następnie przez nie ratyfikowanych i w swojej osnowie włączonych do aktu końcowego przyjętego w dacie 28 maja (9 czerwca) tegoż roku przez wszystkie państwa w wydarzeniu tym uczestniczące¹. Miało ono pozostawać „[...] na zawsze połączone z Cesarstwem Rosyjskim”², wieczystą unią o charakterze personalnym³, zaś korona tego państwa wraz z tytułem króla polskiego przypadała tym przedstawicielom rosyjskiego domu panującego, którzy w porządku dla niego właściwym zasiadać mieli na imperatorskim tronie

¹ F. Skarbek, *Dzieje Polski*, cz. II, *Królestwo Polskie od epoki początku swego do rewolucji listopadowej*, Poznań 1877, s.19; S. Kutrzeba, *Historia ustroju Polski w zarysie*, t. III, *Po rozbiorach*, Lwów 1917, s. 99; Sz. Askenazy, *Rosya-Polska 1815–1830*, Lwów 1907, s. 64-65; K. Bartoszewicz, *Utworzenie Królestwa Kongresowego*, Kraków 1916, s. 128; N.K. Szilder, *Imperator Aleksandr pierwszy. Jewo ziżn i carstwowanije*, t. III, Moskwa 2009, s. 304; Ch. Talleyrand, *Pamiętniki (1754–1815)*, tłum. W. Dłuski, Londyn 1994, s. 482-483; G.B. Makarowa, *Rossija i sozdanie konstitucionnowo Korolestwa Polskowo*, [w:] *Polsza i Rossija w pierwszej trzeciej XIX wieku. Iz istorii abtonomnowo Korolestwa Polskowo 1815-1830*, red. S.M. Falkowicz, Moskwa 2010, s. 90-95.

² *Ustawa konstytucyjna Królestwa Polskiego z dnia 27 listopada 1815 r.[oku]*, [w:] M. Adamczyk, S. Pastuszka, *Konstytucje polskie w rozwoju dziejowym 1791 – 1982*, Warszawa 1985, s. 82, art. 1.

³ *Ibidem*, s. 82-83; 87, art. 3; 45; M. Rolf, *Polskije ziemli pod wlast’ju Peterburga. Ot Wienskowo kongresa do pierwoj mirowoj*, tłum. K. Lewinson, Moskwa 2020, s. 56.

Rosji. Stało się też ono w znacznym zakresie prawnym sukcesorem Księstwa Warszawskiego, jak pokazał czas, dość efemerycznej w wymiarze temporalnym organizacji państwowej, powołanej do życia na mocy umów podpisanych na rzece Niemen nieopodal Tylży w początkach lipca 1807 roku, które sankcjonowały, wówczas uczynione, ustalenia pomiędzy Aleksandrem I (1801–1825) a cesarzem Francuzów - Napoleonem Bonaparte (1804–1814)⁴. Ta nowo utworzona monarchia, której koronę książęcą powierzono królowi Saksonii Fryderykowi Augustowi I (1807–1815), obejmowała swoimi granicami ziemie południowej części pierwszego oraz większość terytorium drugiego i trzeciego zaboru pruskiego, a zatem zaledwie niewielki fragment ogółu przedrozbiorowej Rzeczypospolitej Obojga Narodów⁵. Pozostawała także w pełni zależna od Francji, i to aż w takim stopniu, iż formalnoprawnie niebędący głową tego mini państwa Napoleon Bonaparte osobiście nadał mu w dniu 22 lipca 1807 roku w Dreźnie konstytucję, pomijając przy tym suwerena – księcia warszawskiego i króla Saksonii Fryderyka Augusta z dynastii Wettinów⁶. Następstwem tego wydarzenia stało się nie tylko wprowadzenie w Księstwie Warszawskim licznych i zarazem w pełni nowych, wzorowanych na francuskich, urządzeń ustrojowych, ale także recepcja ustawodawstwa cywilnego przyjętego ówczesnie w burżuazyjnej Francji⁷. Była ona pochodną rozwiązań przyjętych w treści ustawy konstytucyjnej Księstwa Warszawskiego, w której znalazł się artykuł *expressis verbis* głoszący, iż to: „Kodeks Napoleona będzie prawem cywilnym” obowiązującym na obszarze objętym jego granicami⁸. Co prawda przepis ten nie określił ostro ani daty, ani też sposobu wprowadzenia tej ustawy, co do której z wyraźną rezerwą odnosiły się polskie sfery zachowawcze, to jednak determinacja ministra sprawiedliwości Księstwa Warszawskiego hrabiego Feliksa Łubieńskiego (1758– 1848) doprowadziła do wydania dekretu królewskiego z dnia 27 stycznia 1808 roku na mocy którego Kodeks Napoleona wszedł w życie 1 maja tegoż samego roku⁹. W ślad za tą regulacją, również dzięki znacznemu

⁴ J. Czuby, *Księstwo Warszawskie (1807-1815)*, Warszawa 2011, s. 132-133; F. Skarbek, *Dzieje Księstwa Warszawskiego*, t. II, Warszawa 1897, s. 6-9; N.K. Szilder, *op. cit.*, t. II, Moskwa 2008, s. 183-191; wielki książę N.M. [Romanow], *Imperator Aleksandr I. Biografia*, Moskwa 2010, s. 56-60; A.I. Michajłowski – Danilewski, *Istorijskoje wojsko imperatora Aleksandra I s Napoleonom w 1805, 1806 i 1807 godach*, Moskwa 2018, s. 330-333; M.P. Rey, *Aleksandr I*, tłum. A.Ju. Petrow, A.Ju. Tereszczenko, Moskwa 2013, s. 207-209.

⁵ J. Czuby, *op. cit.*, s. 133-134; F. Skarbek, *Dzieje Księstwa Warszawskiego*, t. II ..., s. 11.

⁶ M. Kallas, *Ustawa konstytucyjna Księstwa Warszawskiego z 1807 r.[oku]* [w:] *Konstytucje polskie. Studia monograficzne z dziejów polskiego konstytucjonalizmu*, t. I, red. M. Kallas, Warszawa 1990, s. 111.

⁷ S. Kutrzeba, *op. cit.*, t. III ..., s. 53; 68; K. Sójka-Zielińska, *Prawo cywilne* [w:] *Historia Państwa i Prawa Polski*, t. III, *Od rozbiorów do uwłaszczenia*, red. J. Bardach, M. Senkowska-Gluck, Warszawa 1981, s. 131-133; W. Witkowski, *Historia administracji w Polsce 1764-1989*, Warszawa 2012, s. 111-114.

⁸ *Ustawa konstytucyjna Księstwa Warszawskiego z dnia 22 lipca 1807 roku*, [w:] M. Adamczyk, S. Pastuszka, *op. cit.*, s. 72, art. 69.

⁹ K. Sójka-Zielińska, *Prawo cywilne ...*, s. 132-133; M. Karpińska, *Senatorowie, posłowie i deputowani Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego*, Warszawa 2002, s. 63.

zaangażowaniu Feliksa Łubieńskiego wprowadzono uchwałą Sejmu z marca 1809 roku francuski Kodeks Handlowy z 1807 roku – *Code de commerce* (wszedł w życie 1 maja 1809 roku), a także nieco wcześniej przepisy prawa formalnego, przyjęte we Francji w 1806 roku – Kodeks procedury cywilnej (*Code de procédure*). Ten ostatni akt normatywny zaczął tymczasowo obowiązywać w Księstwie Warszawskim od końca maja 1808 roku, ale *de facto* zachowywał swoją moc obowiązującą przez kolejnych kilkadziesiąt lat¹⁰. W ślad za recepcją tych rozwiązań normatywnych w Księstwie Warszawskim przyjęto kolejne, nowe regulacje prawne, dokonujące daleko idącej modernizacji struktur sądowych, notariatu oraz adwokatury, wprowadzając zarazem elementy profesjonalizmu wynikające z wiedzy prawniczej osób, które w ramach tychże instytucji świadczyły swoje obowiązki zawodowe¹¹.

W dniu 23 maja 1807 roku minister sprawiedliwości instrukcją, a zatem aktem stosunkowo niskiej rangi, polecił na terytorium Księstwa Warszawskiego stosować francuskie przepisy zawarte w ustawie o notariacie z 16 marca 1803 roku, zaś w kilka miesięcy później, 14 marca 1809 roku, wydany został dekret normujący wysokość opłat pobieranych przez notariuszy. Oba te akty normatywne dały podstawy dla funkcjonowania notariatu w Księstwie Warszawskim, a w następstwie także przez wiele lat w Królestwie Polskim¹².

Notariusze w Księstwie Warszawskim uzyskali status funkcjonariuszy publicznych, zaś w sferze ich kompetencji leżało współdziałanie ze stronami czynności prawnych, którym zamierzały one nadać walor rangi aktów publicznych. Notariusze, którzy w Księstwie Warszawskim byli określani mianem „pisarzy aktowych” mieli ponadto obowiązek przechowywania tych dokumentów, wydawania z ich treści wypisów oraz wyciągów, jak też nałożono na nich rygor zapewnienia daty dokonywanej czynności prawnej. Mianował ich dożywotnio król (książę warszawski) na wniosek ministra sprawiedliwości. Nie mogli oni łączyć tego urzędu ze sprawowaniem innych funkcji w wymiarze sprawiedliwości, czy też w strukturach administracji. Wykonywali swoje obowiązki przy sądach pokoju – przewidywano powołanie dwóch notariuszy przy każdym z nich, jak też odpowiednio większą ich liczbę w stolicy i pozostałych dużych miastach. W myśl przepisów notarialnych recypowanych z Francji w miastach, w których populacja była wyższa niż 100 tysięcy mieszkańców, jeden notariusz miał zabezpieczać potrzeby prawne 6 tysięcy osób, zaś w tych nieco mniejszych ośrodkach

¹⁰ K. Sójka-Zielińska, *Postępowanie cywilne*, [w:] *Historia Państwa i Prawa Polski*, t. III ..., s. 153; eadem, *Prawo cywilne* ..., s. 151.

¹¹ D. Szpoper, *Polskie sądownictwo apelacyjne na Pomorzu w latach 1919-2015. Szkic do dziejów wymiaru sprawiedliwości w dwudziestopięciolecie wznowienia działalności Sądu Apelacyjnego w Gdańsku*, Gdańsk – Olsztyn 2015, s. 61-69.

¹² D. Malec, *Dzieje notariatu polskiego*, Kraków 2007, s. 54-55.

miejskich przewidywano w każdym okręgu sądu pokoju etaty dla 2-5 notariuszy. Ponadto w Księstwie Warszawskim ustanowiono 2 notariuszy przy Sądzie Apelacyjnym w Warszawie (Sąd Odzewny), którzy umocowani zostali do wykonywania w pełni skutecznych czynności notarialnych na obszarze całego państwa, odmiennie aniżeli pozostali notariusze – w przypadku bowiem tych ostatnich sporządzenie aktu notarialnego z naruszeniem właściwości miejscowej i niezachowanie przepisów co do formy czynności skutkowało uznaniem tych działań za akty wyłącznie o charakterze prywatnym¹³. Trzeba jednak z całą mocą podkreślić, że to co w Księstwie Warszawskim rzutowało w sposób szczególny na status notariusza, to powiązanie tej grupy urzędników publicznych poprzez dokonywane przez nich czynności z regulacjami prawnymi dotyczącymi hipoteki i ksiąg hipotecznych, co było zarazem następstwem recepcji modelu francuskiego (tytuł XVIII *O przywilejach i hipotekach Kodeksu Napoleona*). W praktyce na notariuszy nałożono obowiązki prowadzenia ksiąg hipotecznych przy trybunałach cywilnych I instancji (departamenty) oraz sądach pokoju (powiaty)¹⁴.

W najbardziej ogólnych zarysach ten model funkcjonowania notariatu utrzymywał się po utworzeniu w 1815 roku Królestwa Polskiego, aż do wprowadzenia na terytorium jego guberni przepisów *o stosowaniu do okręgu sądowego warszawskiego Najwyżej zatwierdzonego 14 kwietnia 1866 r.[oku] postanowienia o notariacie*¹⁵ w dniu 1 lipca 1876 roku¹⁶. Zmiany, które w tym okresie były wprowadzane stanowiły w dużej mierze pochodną przyjęcia w 1818 roku w Królestwie Polskim nowego prawa hipotecznego, w znacznej mierze opartego na sprawdzonych rozwiązaniach ruskich oraz francuskich, a także rodzimych, polskich koncepcjach jego twórców. Podkreślało i zarazem uprzywilejowywało też stosunki oparte na prawie rzeczowym a ujawnione poprzez wpis w księdze wieczystej¹⁷. W kilka lat później, w 1825 roku Sejm Królestwa Polskiego uchwalił *ustawę Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego* oraz *Prawo o przywilejach i hipotekach*, które pociągnęło za sobą zmiany w strukturze notariatu, zaś w ślad za tym Rządowa Komisja Sprawiedliwości nakazała, by obowiązki pisarzy hipotecznych przy sądach pokoju sprawowali dodatkowo pisarze tychże jurysdykcji, a nie notariusze¹⁸. Tak rozwiązania prawne z 1818 roku, jak i te z 1825 roku w praktyce doprowadziły do wytworzenia się dwóch różniących się grup notariuszy w Królestwie Polskim:

¹³ Ibidem, s. 56-57; D. Szpoper, *op. cit.*, s. 64.

¹⁴ D. Malec, *op. cit.*, s. 63.

¹⁵ *Przepisy o stosowaniu do okręgu sądowego warszawskiego Najwyżej zatwierdzonego 14 kwietnia 1866 r.[oku] postanowienia o notariacie*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, Warszawa 28.VI. (10.VII.) 1875, nr 28, s. 217.

¹⁶ *W imiennym ukazie Jego Cesarskiej Mości ...*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, Warszawa 5(17).VII.1875, nr 29, s. 226.

¹⁷ W. Wójcikiewicz, *Prawo hipoteczne Królestwa Polskiego*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967, s. 63.

¹⁸ Ibidem, s. 82-84.

1) spełniających czynności *stricte* notarialne – pisarzy aktowych oraz 2) rejentów – wykonujących także te zadania oraz realizujących obowiązki z zakresu określonych ustawami hipotecznymi. Ci ostatni w odróżnieniu od pisarzy aktowych mogących wykonywać czynności na terenie całego Królestwa Polskiego, ograniczeni zostali wyłącznie do okręgu sądu, przy którym urzędowali (sąd pokoju powiatowy, a od 1842 roku – sąd okręgowy)¹⁹.

Notariat po 1876 roku

Po 1(13) lipca 1876 roku, od której to daty na terenie Królestwa Polskiego zaczął funkcjonować rosyjski model struktur sądownictwa oraz weszły w życie rosyjskie ustawy regulujące postępowanie cywilne oraz karne z 1864 roku, również notariat rozpoczął pracę w reżimie regulacji prawnej z 14 kwietnia 1866 roku, ale jednak z pewnymi zmianami wynikającymi z odrębności cechujących obszary rdzennie polskie, głównie spowodowane obowiązywaniem nadal ustaw hipotecznych z 1818 i 1825 roku, a tym samym istnieniem instytucji prawnych powstałych na mocy przepisów tychże aktów normatywnych²⁰. Odrębności od wzorca ogólnorosyjskiego realizowanego w Imperium Rosyjskim sprowadzały się do niewprowadzenia w Królestwie Polskim (okręg Sądowy Warszawski) urzędu starszego notariusza, powiązaniu etatu notariusza z kancelariami hipotecznymi sędziów pokoju oraz sądów okręgowych, w tym ostatnim przypadku działających przy wydziałach hipotecznych tychże jurysdykcji. Notariusze podlegali ponadto w zakresie podejmowanych czynności nadzorowi władz sądowych i mogli je wykonywać na terenie całego okręgu sądowego, nie ograniczając się li tylko do obszaru powiatu właściwego miejscowo dla kancelarii hipotecznej utworzonej przy sędzim pokoju²¹. W praktyce nie udało się jednak aż do 1915 roku zrealizować w pełni ustawowego wymogu deponowania akt notarialnych, dokumentów oraz repertoriów w archiwach hipotecznych powiatowych i gubernialnych, które zgodnie z przepisami notarialnymi dla okręgu sądowego warszawskiego zatwierdzonymi w dniu 19 lutego 1875 roku miały przejąć do tego momentu istniejące archiwa notarialne. Wynikało to ze złej sytuacji lokalowej sądów w Królestwie Polskim. Reagując na ten problem, mogący zagrozić paraliżem funkcjonowania notariatu ówczesny, w latach 1875-1882, starszy prezes Warszawskiej Izby

¹⁹ D. Malec, *op. cit.*, s. 67; S. Kutrzeba, *op. cit.*, s. 135; A. Korobowicz, W. Witkowski, *Historia ustroju i prawa polskiego (1772-1918)*, Warszawa 2017, s. 139.

²⁰ A. Korobowicz, *Z dziejów notariatu w Królestwie Polskim 1876-1915*, [w:] *Państwo. Prawo. Myśl Prawnicza. Prace dedykowane Profesorowi Grzegorzowi Leopoldowi Seidlerowi w dziewięćdziesiątą rocznicę urodzin*, Lublin 2003, s. 123.

²¹ *Przepisy o stosowaniu do okręgu sądowego warszawskiego Najwyżej zatwierdzonego 14 kwietnia 1866 roku postanowienia o notariacie*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, Warszawa 28.VI (10.VII.) 1875, nr 28, s. 217, art. 2; A.M. Femilidi, *Russkij notariat. Istorija notariata i diejstwujuszczije notarialnoje połoženie 14 apr[ie]la 1866 g.[oda]. Posobie k izuczeniju russkawo notarialnowo prawa*, S.[ankt]-Peterburg 1902, s. 240-241.

Sądowej senator Nikołaj Nikołajewicz Gerard (1838-1929) uzyskał, mającą status „tymczasowej”, zgodę Ministerstwa Sprawiedliwości na funkcjonowanie kancelarii notarialnych poza budynkami sądów oraz na przechowywanie w nich przez notariuszy swoich archiwów, aż do czasu powiększenia się bazy lokalowej wymiaru sprawiedliwości. Nakazano również notariuszom, także nowo powołanym, wydanie odpisów i kopii aktów z archiwizowanych dokumentów²².

W roku 1876, w chwili wprowadzenia w Królestwie Polskim rosyjskiej regulacji notarialnej z 1866 roku, na jego obszarze działało 221 notariuszy; z tej liczby 157 przy kancelariach hipotecznych sędziów pokoju, zaś pozostali – 64, przy wydziałach hipotecznych sądów okręgowych. Na przestrzeni lat w sposób bardzo nieznaczny przybywało notariuszy w Królestwie Polskim. W 1895 roku było ich ogółem 226. Niejednolicie też rozkładała się liczba kancelarii notarialnych w poszczególnych okręgach sądowych. Najmniej ich było w guberni kieleckiej – 12. W radomskiej funkcjonowało ich – 13; w siedleckiej – 14; w suwalskiej – 17; w guberniach: łomżyńskiej oraz lubelskiej po 18 na terenie każdej z nich. Dużo lepiej sytuacja przedstawiała się w guberniach: płockiej – 24; piotrkowskiej – 26 i kaliskiej – 27 kancelarii. Na czoło wysuwała się gubernia warszawska z 57 kancelariami. W 1901 roku liczba kancelarii notarialnych w Królestwie Polskim wyniosła już 234, z tego 176 notariuszy funkcjonowało przy sędziach pokoju, a pozostali w liczbie 58 przy sądach okręgowych.

Fakt, iż na terytorium Królestwa Polskiego po 1864 roku nadal obowiązywał w sferze prawa cywilnego system norm polsko-francuskich oparty między innymi na przepisach Kodeksu Napoleona oraz przyjętego jeszcze w 1825 roku Kodeksu cywilnego Królestwa Polskiego²³ powodował, że na urzędy notariuszy powoływano osoby, które wykazywały się dobrą znajomością tych aktów normatywnych, jak też polskiego ustawodawstwa hipotecznego. W olbrzymiej mierze byli to Polacy. W przeddzień wkroczenia latem 1915 roku wojsk niemieckich na tereny Królestwa Polskiego i ewakuacji jego struktur administracyjnych oraz części mieszkańców, głównie Rosjan, kierowanej przez ostatniego generała – gubernatora Kraju Nadwiślańskiego generała i zarazem księcia Pawła Nikołajewicza Jengałyczewa (1864-1944),

²² *Przepisy o stosowaniu do okręgu sądowego warszawskiego Najwyżej zatwierdzonego 14 kwietnia 1866 roku postanowienia o notariacie*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, Warszawa 28.VI (10.VII.) 1875, nr 28, art. 17; A. Korobowicz, *Z dziejów notariatu w Królestwie Polskim ...*, s. 124; W.I. Fiedorczenko, *Gerard Nikołaj Nikołajewicz ...* [w:] idem, *Senatory Rossijskoj impierii. Encyklopedia biografij*, t. I, Moskwa 2018, s. 237; N.A. Murzanow, *Słownik rosyjskich senatorów 1711-1917 gg. Materiały dla biografij*, Sankt-Peterburg 2011, s. 109.

²³ *Prawa o wwiezieniu w dziejstwie grażdanskich zakonow gubernij Carstwa Polskogo*, [w:] B.I. Stawskij, *Graždanskije zakony gubernij Carstwa Polskogo razjasnienije po reszenijam bywszego Warszawskogo IX Departamenta (1842-1875) i Graždanskowo Kassacionnowo Departamenta Prawitielstwujuszczego Senata so wsiemi pozdniejzymi izmienieniami i dopolnieniami w dusuch tomach*, t. II, Warszawa 1905, s. 1-12; A. Korobowicz, *Sądownictwo Królestwa Polskiego 1876-1915*, Lublin 1995, s. 115-116.

na 248 notariuszy wykonujących swoje obowiązki zawodowe wyłącznie 12 było narodowości rosyjskiej, z czego olbrzymia większość pracowała na tym terenie dopiero po 1911 roku²⁴. Z grona notariuszy Królestwa Polski, w 1915 roku ewakuowało się wraz z sądami na terytorium Rosji, jak się szacuje, około 70-80 osób. Ci którzy pozostali w okupowanym przez Niemców Królestwie Polskim oraz notariusze, którzy po 1917-1918 roku powrócili do nowo powstałej Polski wzięli udział w budowie jej struktur wymiaru sprawiedliwości²⁵.

Zakończenie

Utworzone w 1815 roku Królestwo Polskie pozostawało w wielu obszarach spadkobiercą Księstwa Warszawskiego. Związki obu państw wyrażały się między innymi w sukcesji rozwiązań ustrojowych i prawnych. Czerpanie z ich dorobku objęło po 1815 roku instytucję notariatu, która została ukształtowana na mocy postanowień francuskiej ustawy z 16 marca 1803 roku oraz dekretu Fryderyka Augusta z 14 marca 1809 roku określającego wysokość opłat pobieranych przez notariuszy. Taki stan rzeczy utrzymywał się w Królestwie Kongresowym do 1876 roku, kiedy zaczęły obowiązywać w nim rosyjskie regulacje notarialne. Nawet jednak one uwzględniały utrzymujące się na ziemiach polskich odrębności prawne wynikające z dalszego obowiązywania ustaw hipotecznych z 1818 i 1825 roku, prawa polsko-francuskiego opartego na normach Kodeksu Napoleona z 1804 roku i Kodeksu cywilnego Królestwa Polskiego z 1825 roku.

²⁴ M. Rolf, *op. cit.*, s. 192-193; 536; A. Korobowicz, *Z dziejów notariatu w Królestwie Polskim ...*, s. 127-128.

²⁵ *Ibidem*, s. 130-131.

Bibliografia

Źródła wydane

1. Adamczyk M., Pastuszka S., *Konstytucje polskie w rozwoju dziejowym 1791 – 1982*, Warszawa 1985.
2. *Przepisy o stosowaniu do okręgu sądowego warszawskiego Najwyżej zatwierdzonego 14 kwietnia 1866 r.[oku] postanowienia o notariacie*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, Warszawa 28.VI. (10.VII.) 1875, nr 28.
3. Talleyrand Ch., *Pamiętniki (1754–1815)*, tłum. W. Dłuski, Londyn 1994.
4. *W imiennym ukazie Jego Cesarskiej Mości ...*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, Warszawa 5(17).VII.1875, nr 29.

Opracowania

1. Askenazy Sz., *Rosya-Polska 1815–1830*, Lwów 1907.
2. Bartoszewicz K., *Utworzenie Królestwa Kongresowego*, Kraków 1916.
3. Czuby J., *Księstwo Warszawskie (1807-1815)*, Warszawa 2011.
4. Femilidi A.M., *Russkij notariat. Istorija notariata i diejstwujuszczije notarialnoje połoženie 14 apr[iela] 1866 g.[oda]. Posobie k izuczeniju russkawo notarialnowo prawa*, S.[ankt]-Peterburg 1902.
5. Fiedorczenko W.I., *Gerard Nikołaj Nikołajewicz ...* [w:] idem, *Senatory Rossijskoj impierii. Encykłopedija biografij*, t. I, Moskwa 2018.
6. Kallas M., *Ustawa konstytucyjna Księstwa Warszawskiego z 1807 r.[oku]* [w:] *Konstytucje polskie. Studia monograficzne z dziejów polskiego konstytucjonalizmu*, t. I, red. M. Kallas, Warszawa 1990.
7. Karpińska M., *Senatorowie, posłowie i deputowani Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego*, Warszawa 2002.
8. Korobowicz A., *Sądownictwo Królestwa Polskiego 1876-1915*, Lublin 1995.
9. Korobowicz A., Witkowski W., *Historia ustroju i prawa polskiego (1772-1918)*, Warszawa 2017.

10. Korobowicz A., *Z dziejów notariatu w Królestwie Polskim 1876-1915*, [w:] *Państwo. Prawo. Myśl Prawnicza. Prace dedykowane Profesorowi Grzegorzowi Leopoldowi Seidlerowi w dziewięćdziesiątą rocznicę urodzin*, Lublin 2003.
11. Kutrzeba S., *Historia ustroju Polski w zarysie*, t. III, *Po rozbiorach*, Lwów 1917.
12. Makarowa G.B., *Rossija i sozdanije konstitucionnowo Korolestwa Polskowo*, [w:] *Polsza i Rossija w pierwszej trzeciej XIX wieku. Iz istorii abtonomnowo Korolestwa Polskowo 1815-1830*, red. S.M. Falkowicz, Moskwa 2010.
13. Malec D., *Dzieje notariatu polskiego*, Kraków 2007.
14. Michajłowski – Danilewski A.I., *Istorija wojn imperatora Aleksandra I s Napoleonom w 1805, 1806 i 1807 godach*, Moskwa 2018.
15. Murzanow N.A., *Słownik russkich senatorow 1711-1917 gg. Materiały dla biografii*, Sankt-Peterburg 2011.
16. Stawski B.I., *Grazdanskije zakony gubernij Carstwa Polskawo razjasniennije po reszenijam bywszewo Warszawskowo IX Departamenta (1842-1875) i Grazdanskowo Kassacionnowo Departamenta Prawitielstwujuszczewo Senata so wsiemi pozdnieszymi izmienieniami i dopolnieniami w dusuch tomach*, t. II, Warszawa 1905.
17. Rey M.P., *Aleksandr I*, tłum. A.Ju. Petrow, A.Ju. Tereszczenko, Moskwa 2013.
18. Rolf M., *Polskije ziemli pod włas'ju Peterburga. Ot Wienskowo kongresa do pierwszej mirowej*, tłum. K. Lewinson, Moskwa 2020.
19. [Romanow] N.M., *Imperator Aleksandr I. Biografia*, Moskwa 2010.
20. Skarbek F., *Dzieje Księstwa Warszawskiego*, t. II, Warszawa 1897.
21. Skarbek F., *Dzieje Polski*, cz. II, *Królestwo Polskie od epoki początku swego do rewolucji listopadowej*, Poznań 1877.
22. Sójka-Zielińska K., *Postępowanie cywilne*, [w:] *Historia Państwa i Prawa Polski*, t. III, *Od rozbiorów do uwłaszczenia*, red. J. Bardach, M. Senkowska-Gluck, Warszawa 1981.
23. Sójka-Zielińska K., *Prawo cywilne* [w:] *Historia Państwa i Prawa Polski*, t. III, *Od rozbiorów do uwłaszczenia*, red. J. Bardach, M. Senkowska-Gluck, Warszawa 1981.
24. Szilder N.K., *Imperator Aleksandr pierwszy. Jewo ziżń i carstwowanie*, t. III, Moskwa 2009.
25. Szpoper D., *Polskie sądownictwo apelacyjne na Pomorzu w latach 1919-2015. Szkic do dziejów wymiaru sprawiedliwości w dwudziestopięciolecie wznowienia działalności Sądu Apelacyjnego w Gdańsku*, Gdańsk – Olsztyn 2015.
26. Witkowski W., *Historia administracji w Polsce 1764-1989*, Warszawa 2012.

27. Wójcikiewicz W., *Prawo hipoteczne Królestwa Polskiego*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967.

słowa kluczowe: notariat, Królestwo Polskie, Księstwo Warszawskie, Kodeks Napoleona

Notariat w Królestwie Polskim

Powstałe w 1815 roku Królestwo Polskie w wielu aspektach pozostawało prawnym sukcesorem istniejącego w latach 1807-1815 Księstwa Warszawskiego. Podstawę prawną dla instytucji notariatu w obu państwach stanowiły między innymi francuska ustawa z 16 marca 1803 roku oraz dekret Fryderyka Augusta z 14 marca 1809 roku określający wysokość opłat pobieranych przez notariuszy. W ten sposób ukształtowany jeszcze w Księstwie Warszawskim model notariatu utrzymał się w Królestwie Polskim do 1876 roku, kiedy zaczęły obowiązywać w nim rosyjskie regulacje z zakresu postępowania cywilnego. Nawet jednak wówczas instytucja notariatu wykazywała odrębności od rosyjskiego wzorca. Po części wynikało to z faktu, iż w sferze prawa cywilnego funkcjonowało w Królestwie Polskim prawo polsko-francuskie oparte na normach Kodeksu Napoleona z 1804 roku i Kodeksu cywilnego Królestwa Polskiego z 1825 roku. W 1876 roku w Królestwie Polskim prowadziło kancelarie 221 notariuszy, a w 1895 roku – 226.

Key words: the institution of a notary public, the Kingdom of Poland, the Duchy of Warsaw, the Napoleonic Code

The Institution of a Notary Public in the Kingdom of Poland

The Kingdom of Poland established in 1815 remained in many aspects the successor of the Duchy of Warsaw existing in the years 1807-1815. The legal basis for the institution of a notary public in both states was, including but not limited to, the French Law of 16th March 1803 and the Decree of Frederic Augustus of 14th March 1809 determining the rates of fees collected by notaries public. Such model of the institution of a notary public shaped still in the Duchy of Warsaw had been persisting in the Kingdom of Poland until 1876 when the Russian regulations concerning civil proceedings started to apply. But even then the institution of a notary public

indicated its autonomy from the Russian model. It resulted partly from the fact that in terms of civil law Polish and French law provisions based on the norms of the Napoleonic Code of 1804 and of the Civil Code of the Kingdom of Poland of 1825 were applicable in the Kingdom of Poland. In 1876 two hundred twenty one notaries public were running their offices in the Kingdom of Poland, whereas in 1895 - two hundred twenty six.